

Structuri textuale în proza literară a lui Ștefan Agopian

Lector univ. dr. Laurențiu ICHIM,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *The presence of the writer Stephen Agopian in contemporary literary histories reflect critical viewpoints which, either convergent or divergent, ensure the writer a strong position in relation to the Romanian literary canon and the growing demands of the informed readership, certifying in this way the incontestable value of a writer who is hard to subsume one direction or one literary school.*

Keywords: *canon, literary history, critical reading.*

În *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Radu G., Țeposu propune o clasificare cu trei componente a scriitorilor aparținând generației '80 (între care îl așează fără, rezerve, pe Ștefan Agopian). O primă categorie o reprezintă *textualiștii* – între care Mircea Nedelciu și Gheorghe Crăciun la loc de frunte, ca teoreticieni și practicieni *exemplari* ai prozei literare românești ce exploatează modelul francez de *critifiction*, respectiv de scriitură care își încorporează programatic propriul comentariu.¹

O a doua categorie este dată de *mitologia derizoriului* – aici sunt încadrați Bedros Horasangian, Cristian Teodorescu, Sorin Preda, George Cușnarencu etc., iar în o a treia categorie – *fantezismul alegoric și livresc* – se regăsesc Ștefan Agopian, Ioan Groșan, Nicolae Iliescu ș.a. În a patra categorie sunt clasați *analiztii*, respectiv Alexandru Vlad, Stelian Tănase, Adriana Bittel etc.

Ceea ce ne interesează în mod deosebit, dincolo de clasificarea în sine și de observația că nicio taxinomie nu este infailibilă, apropieri de textualism regăsindu-se, de pildă, și în romanele lui Agopian, sunt particularitățile de scriitură comune, în opinia criticului, prozatorilor *fanteziști, alegorici și livresți*. Sintetizate deja în denumirea integratoare,

¹ Prezentul studiu face parte dintr-o cercetare care a avut la bază teza de doctorat cu tema *Scriitura romanească a lui Ștefan Agopian între (de)construcția narativă și virtuțile (meta)ficționale*. Idei și secvențe corelative au fost deja publicate, pentru validare, în reviste științifice recunoscute, în timpul stagiului de pregătire doctorală și ulterior.

acestea sunt disponibilitatea fabulatorie mare, preocuparea pentru o anumită retorică a povestirii ce include deliberat, programatic, intertextul, aluzia culturală și livrescul, alegoria și parabola, parodia, dimensiunea picturală a scriiturii corelată propensiunii spre descriptiv, uneori în dauna narativului, precum și observării atente a detaliului semnificativ.¹

În masivul tom dedicat *Postmodernismului românesc*, Mircea Cărtărescu încearcă, printre altele, să acrediteze ideea existenței unei istorii alternative, postmoderne *avant la lettre*, relevantă atât în raport cu o poetică a prozei, intrinsecă mișcării cronologice a formelor literare românești, cât și în raport cu ideea mai veche a sincronizării spațiului românesc de cultură cu marile modele europene ori, în acest caz, americane.

Controversat în sine, demersul lui Cărtărescu are, însă, calitatea de a propune o perspectivă integratoare asupra tuturor formelor și structurilor textuale prin care literatura se dovedește conștientă de sine, și de a permite cititorului avizat să evalueze just coordonatele reale sau fabricate de discursul critic – dintre etapele teoretice, respectiv exercițiile și experimentele literare menite să acrediteze și să învestească postmodernismul drept dominantă a unei întregi paradigme culturale.

Asociind *hiperrealismul social* și *sofisticarea textuală* („Această îmbinare intrinsecă de *hiperrealism social* și de *sofisticare textuală* este cea mai limpede marcă a prozei optzeciste, care o apropie de ideologia literară a poeziei aceleiași generații sub semnul unei implicite postmodernități. Ca și în cazul poeziei, acest model abstract nu este totuși aplicabil tuturor prozatorilor în aceeași măsură.”), Cărtărescu distinge, totuși, între o categorie de prozatori optzeciști care ilustrează cu precădere prima componentă a formulei postmoderniste pe care o propune – „realiștii” grupului sunt Sorin Preda, Cristian Teodorescu, Constantin Stan, Alexandra Vlad, Nicolae Iliescu etc.² și o alta, mai aplecată spre „textualism”. Aici se regăsesc Gheorghe Crăciun, Gheorghe Iova, Gheorghe Ene, Emil Paraschivoiu etc.

Situat în privilegiata poziție de mijloc, Mircea Nedelciu ilustrează, prin proza sa, „cel mai perfect (sic!) echilibru de intelectualitate și corporalitate din proza de azi”.³

¹ Țeposu, Radu G., *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Ed. Eminescu, București, 1993, pp. 22-23

² Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Ed. Humanitas, București, 1999, p.159

³ Idem, p.160

*Adevărații postmoderni sunt, însă, noii ficționari, respectiv George Cușnarencu, Ioan Groșan, Hannibal Stănciulescu, Ioan Mihai Cochinescu sau Ștefan Agopian – cu toții „prozatori imaginativi, mult mai apropiați decât ceilalți de modelul prozei postmoderne americane de metafiction, așa cum se întâlnește această trăsătură în opera lui John Barth, John Gardner, Robert Grover sau Raymond Federman.”*¹

Argumentele de structură narativă în virtutea cărora autorul îi așază, pe acești scriitori, în categoria postmodernismului românesc *autentic* sunt, în opinia noastră, în bună măsură moștenite de la predecesorii care, ca Ion Budai-Deleanu, de pildă, habar nu aveau că *postmodernizează* exemplar. Este vorba despre „abolirea totală a criteriului verosimilității, răsturnarea narațiunii către ea însăși, sentimentul caracterului scriptural al realității, ludicul și satiricul prezent în opera lor [și care] fac din acești «ficționari» adevărații postmoderni ai grupului optzecist, cărora li se vor adăuga în anii '90 alte nume importante.”²

Prezent, mai apoi, și în capitolul dedicat analizei prozei optzeciste, Agopian este prezentat, totuși, ca o figură oarecum aparte. Mai vârstnic decât scriitorii generației '80, recuperat de aceștia, apreciat de mai toată lumea, creatorul unei formule literare care-l face greu încadrabil, falsul romancier optzecist suscită în mod *paradoxal* – din perspectiva istoricului literar – interesul colegilor săi mai tineri. Explicația nu poate veni decât dinspre analiza *Manualului întâmplărilor*, carte considerată de Cărtărescu nucleul întregii creații a lui Agopian și argumentul cel mai important al încadrării pe care o propune.

Iată, *in extenso*, fragmentul care conține demonstrația criticului teoretician: „Ca și Groșan, și mai mult decât el, Ștefan Agopian este un «lup singuratic» al generației '80. El a fost, de fapt, «recuperat» de optzeciști, fiind mai în vârstă cu câțiva ani buni decât aceștia și, în plus, provenind din alte medii decât cel tradițional, universitar și umanist, din care au venit prozatorii anilor '80. Ca personaj, Agopian pendulează între lumea literară «mare» (a anilor '60 / '70) și cercurile optzeciste, fiind – lucru rar – apreciat de ambele tabere. Toate scrierile lui Agopian sunt «romane istorice». Toate vorbesc despre aproximativ aceleași spații, aceleași vremuri. Registrul lor a fost considerat multă vreme «oniric», ceea ce l-ar afilia pe prozator la mișcarea neosuprarealistă a anilor '70. Din acest punct de vedere, interesul optzeciștilor pentru proza sa apare cel puțin paradoxal, așa încât, ca să-l

¹ Ibidem

² Ibidem

putem înțelege va trebui să privim mai îndeaproape cartea lui Agopian care a captat în primul rând atenția congenerilor săi mai tineri”¹,

Într-o carte de tip sinteză *ad usum delphini*², deloc pretențioasă și în care autorul, George Bădărău, îi amestecă fără rețineri pe Radu G. Țeposu (de la care preia direcțiile prozei postmoderne românești și argumentele aferente clasificării pe care am prezentat-o deja) și Adrian Oțoiu (de la care împrumută sistematizarea mărcilor specifice textualismului românesc) cu Gheorghe Iova și cu alții³, dimensiunii *fantezist-alegorice* și *livresti* căreia îi este integrat și Ștefan Agopian și argumentelor de regăsit în *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă* li se adaugă o serie de completări care dezvoltă observațiile de bază.

Așa se face că acest compartiment al prozei postmoderne este, potrivit autorului, „hrănit de replici și parafraze culturale, din șarjări succulente ale achizițiilor livești, din desfolieri ale imaginarului”; de asemenea, relația cu spațiul literar sau cu Marele Text al Lumii este „întotdeauna parodică, lucidă, sugerând și o funcție critică a lecturii”. Mai mult, „acești prozatori sunt stiliști, cu mare prețuire pentru imaginea plastică, pentru picturalitate”, adăugându-se la toate acestea și „*nota livrescă, intertextualitatea*.”⁴ Pe de altă parte, însă, același autor îl situează pe Agopian sub semnul *postmodernismului imaginal sau antropocentric*, laolaltă cu Borges, Michel Tournier, Radu Petrescu, Mario Vargas Llosa, John Fowles, Simona Popescu și Mircea Cărtărescu, toți aceștia având în comun „registru grav, orientat către om, într-o încercare de recuperare a imaginației simbolice”.

Într-o altă categorie – a *postmodernismului metafictional ludic, autoironic și parodic* – ar intra Mircea Nedelciu, Bedros Horasangian, dar și John Barth, Italo Calvino, Thomas Pynchon, Miron Radu Paraschivescu ori Costache Olăreanu. Mărcile distinctive ale scriiturii ar fi, în acest caz, *discontinuitatea epică, expunerea ostentativă a strategiilor narrative, parodierea*

¹ Cărtărescu, Mircea, op. cit., pp. 433-434

² Integrăm aici studiul ce nu corespunde, formal și structural, rigorilor istoriei literare întrucât, altfel, ar fi necesitat o secvență distinctă acordată doar acestei cărți. Mizând pe caracterul ei sintetic, pe taxinomiile pe care le prezintă și pe similaritățile cu volumul lui Mircea Cărtărescu, declarat *istorie literară alternativă*, fundamentată teoretic și exemplificată analitic, am considerat oportună încadrarea volumului lui George Bădărău în această secțiune a capitolului dedicat receptării romanelor lui Ștefan Agopian.

³ Bădărău, George, *Postmodernismul românesc*, Ed. Institutul European, Iași, 2007

⁴ Idem, pp. 90-91

convențiilor literare și continua provocare a cititorului, precum și încălcarea dramatică a regulilor constitutive ale operei.”¹

Chiar în afara unei analize aprofundate a operei lui Ștefan Agopian, se poate ușor observa faptul că scriitura agopiană încalcă fără probleme granița, oricum instabilă, dintre cele două grupări de scriitori, demonstrând interesul pentru meditația implicită asupra *condiției postmoderne* – fie ea a scriitorului prizonier al Marelui Text ori a personajelor aflate în *căutarea unui autor* deversat, odată cu toate celelalte *concepte tari* ale modernismului, în albia încăpătoare a teoriilor despre toleranța postmodernismului – și pentru (de)con condiționările epistemice și ontologice ale paradigmei în discuție.

Bibliografie:

- Bădărău, George, *Postmodernismul românesc*, Ed. Institutul European, Iași, 2007.
- Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Ed. Humanitas, București, 1999.
- Mușat, Carmen, *Ipoteze asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Ed. Paralela 45, Pitești, 1998.
- Țeposu, Radu G., *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Ed. Eminescu, București, 1993.

¹ Idem, p. 33. O altă sursă preluată de Bădărău este cartea lui Carmen Mușat, *Ipoteze asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Ed. Paralela 45, Pitești, 1998.